

Εμπειρίες από τη σχολική ένταξη παιδιών Ρομά της Θεσσαλονίκης

Άγγελος Χατζηνικολάου*

Περίληψη

Η παρουσίαση έχει ως σκοπό να αναδείξει τόσο τον αποκλεισμό από την εκπαίδευση που υφίστανται τα παιδιά Ρομά, και κάποιους θεσμικούς μηχανισμούς που παρεμποδίζουν την απορρόφηση αυτού του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου, όσο και κάποιες εναλλακτικές προτάσεις εκπαιδευτικής παρέμβασης για την αντιμετώπιση αυτών των μηχανισμών.

Οι εμπειρίες που θα παρουσιαστούν είναι αποτέλεσμα της πολυετούς συνεργασία: με Ρομά σε καταυλισμούς και σχολεία της Θεσσαλονίκης με σκοπό τη σχολική ένταξη των παιδιών Ρομά.

Η εκπαίδευση των παιδιών Ρομά, φαίνεται να αντιμετωπίζεται ως ιδιαίτερο πρόβλημα από την πολιτεία και να αποτελεί ένα ειδικό αντικείμενο μελέτης πολλών επιστημονικών ερευνών.

Ο χρόνιος αποκλεισμός των Ρομά, από την εκπαίδευση συμβάλλει σταθερά στη διολίσθηση τους σε συνθήκες κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτό σημαίνει ότι η μη απορρόφηση του πλούτου της εκπαίδευσης λειτουργεί και ως μηχανισμός παρεμπόδιση: για την απορρόφηση και άλλων κοινωνικών πόρων (Τσιάκαλος 1998), γι αυτό και κρίνεται ότι είναι αναγκαία η παρέμβαση στην εκπαίδευση για την καταπολέμηση του κοινωνικού αποκλεισμού που βιώνουν.

Η άποψη όμως που επικρατεί όσον αφορά τη μη ένταξη των παιδιών Ρομά στο σχολείο εστιάζει την αιτιολόγηση της, κατά κύριο λόγο, στην ύπαρξη ιδιαίτερων πολιτισμικών χαρακτηριστικών στην ταυτότητα τους, που θεωρούνται ότι είναι αρνητικά απέναντι στην εκπαίδευση. Με άλλα λόγια δεν εγγράφονται στο σχολείο ή το εγκαταλείπουν γιατί η εκπαίδευση δεν αποτελεί πολιτισμικό στοιχείο της ταυτότητας τους.

Αυτή η γενική άποψη για τις διάφορες θεσμοθετημένες υπηρεσίες της εκπαίδευσης σημαίνει ότι: **1.** Οι ίδιοι οι γονείς αδιαφορούν για την εκπαίδευση των παιδιών τους (ΥΠ.Ε.Π.Θ., 1995/1999), **2.** Αρνούνται το σχολείο για λόγους συνειδησιακούς σε οποιαδήποτε αφομοιωτική προσπάθεια της εκπαίδευσης.

Μια τέτοια αντιμετώπιση της εκπαίδευσης των Ρομά, από τους θεσμούς επιρρίπτει την όποια ευθύνη για τη μη φοίτηση των παιδιών αυτών στο σχολείο ή την εγκατάλειψη του στους ίδιους τους Ρομά, γονείς ή στην ομάδα ολόκληρη, παρουσιάζοντας τους Επιπλέον και εχθρικούς προς αυτήν.

Υπόβαθρο αυτής της κυρίαρχης ρατσιστικής άποψης: η γενετική κληρονομιά των Ρομά. Δεν ευθύνεται η ιστορία που δεν έχουν στον ήλιο μοίρα ως αποκλεισμένοι, αλλά φέρνουν το πεπρωμένο στο αίμα τους και τα πράγματα στην εκπαίδευση «σκουραίνουν», όταν τα χρωματώματα της κατωτερότητας θεωρούνται «αυτονόητα για την αποτυχία κατά την εκπαιδευτική διαδικασία.

Καταστάσεις που βιώνω τα τελευταία 9 χρόνια σε καταυλισμούς Ρομά με σκοπό την ένταξη παιδιών των καταυλισμών αυτών σε σχολεία της Θεσσαλονίκης φανερώνουν την ύπαρξη πολλών παραγόντων πολύ πιο ισχυρών, που στέκονται ως εμπόδιο στη σχολική ένταξη ή που οδηγούν τα παιδιά Ρομά εκτός σχολείου. Παιδιά που βιώνουν συνθήκες απόλυτης φτώχειας, κοινωνικού αποκλεισμού και ρατσισμού.

Οι λόγοι αυτοί εκπορεύονται πολλές φορές και από άλλους μηχανισμούς εκτός σχολείου, οι οποίοι ενώ επηρεάζουν τη φοίτηση αυτών των παιδιών, δεν λαμβάνονται καθόλου υπόψη από τα θεσμοθετημένα όργανα της εκπαίδευσης τα οποία θεωρούν τον πολιτισμικό λόγο ως το μοναδικό γενεσιουργό παράγοντα της μη φοίτησης, της σχολικής αποτυχίας και της σχολικής εγκατάλειψης.

Δύο περιπτώσεις από τις πολλές που βίωσα με τους Ρομά στον καταυλισμό του δήμου Χαλάστρας δείχνουν, πώς ενώ αυτοί οι παράγοντες-μηχανισμοί τις περισσότερες φορές φαίνονται να είναι πολύ απλοί για τους μη Ρομά πολίτες, είναι όμως ικανοί να κρατήσουν εκτός σχολείου πολλά παιδιά του καταυλισμού για μεγάλο χρονικό διάστημα.

1η Περίπτωση

Φεβρουάριος του 1999. Η τσιγγάνα Νεζιέ μουσουλμάνα στο θρήσκευμα, γεννά το δέκατο παιδί της στο Ιπποκράτειο νοσοκομείο Θεσσαλονίκης. Η οικογένεια της ζει σε παράγκα στον καταυλισμό του δήμου Χαλάστρας (25 χιλ. δυτικά της Θεσσαλονίκης), Κάθε μάνα το πολύ σε μία εβδομάδα μετά τον τοκετό σε οποιοδήποτε νοσοκομείο παίρνει εξιτήριο και φεύγει από αυτό με το νεογέννητο παιδί. Δε συνέβη όμως το ίδιο και στην περίπτωση της Νεζιέ. Το βρέφος έμεινε για 20 μέρες στο νοσοκομείο όχι εξαιτίας κάποιας αρρώστιας, αλλά επειδή οι γραφειοκρατικές υπηρεσίες του νοσοκομείου απαγόρευσαν την έξοδό του από τη μαιευτική κλινική λόγω έλλειψης πιστοποιητικών στοιχείων των γονιών. Για τις υπηρεσίες του νοσοκομείου δεν ήταν αρκετή η γέννα της Νεζιέ, που πιστοποιεί τη μητρότητα, έπρεπε αυτό να αποδεικνύεται και εγγράφως από τα επίσημα έγγραφα των δελτίων αστυνομικής ταυτότητας τόσο της μητέρας όσο και του πατέρα, τα οποία δεν υπάρχουν. Η μη ύπαρξη ταυτότητας για τις υπηρεσίες του νοσοκομείου είναι μια σοβαρότατη έλλειψη και μάλιστα για μία μάνα που δεν έχει αυτό το δημόσιο έγγραφο, τόσο αξιόποινη πράξη, ώστε να μη δικαιούται το παιδί που πριν λίγο έφερε στον κόσμο.

Το δελτίο αστυνομικής ταυτότητας ήταν απαραίτητο για τη συμπλήρωση διαφόρων εντύπων του νοσοκομείου, γιατί οι υπηρεσίες δεν είχαν εμπιστοσύνη στα στοιχεία που έδωσε η μητέρα λίγο πριν τη γέννηση του παιδιού. Οι επιφυλάξεις των υπηρεσιών του νοσοκομείου δεν σταματάνε στην ταυτότητα, απαιτούν από τους γονείς ληξιαρχική πράξη γάμου και πιστοποιητικό οικογενειακή κατάσταση, προκειμένου να επιτρέψουν την έξοδο του παιδιού. Αυτή η απαίτηση που έχει να κάνει με την κυρίαρχη υποψία των υπηρεσιών απέναντι στους Ρομά και αποτελεί στοιχείο διάκρισης εις βάρος του, διατυπώθηκε από την ρατσιστική αντίληψη υπαλλήλου του νοσοκομείου «Πρέπει να έχουμε πολλά στοιχεία για αυτούς (εννοεί τους Ρομά) γιατί πουλάνε τα παιδιά τους». Άποψη για τους υπαλλήλους του νοσοκομείου αυτονόητη που οδηγεί στη διαμόρφωση στάσεων επιφυλακτικότητας και εκδήλωση ρατσιστικών συμπεριφορών απέναντι στους Ρομά με αποκορύφωμα την άρνηση και απαγόρευση στη μητέρα Ρόμισσα Νεζιέ να πάρει το νεογέννητο παιδί της από το νοσοκομείο (Τσιάκαλος 2000).

Ακόμα και όταν συγκεντρώσαμε τα απαιτούμενα δικαιολογητικά από το δήμο Ξάνθης, στα δημοτολόγια του οποίου είναι καταγεγραμμένη η οικογένεια και τα καταθέσαμε στην υπηρεσία κίνησης των νεογέννητων του Ιπποκράτειου νοσοκομείου, ακόμη και τότε δεν κατέστη δυνατό στη μητέρα να παραλάβει το παιδί της. Για τις υπηρεσίες του νοσοκομείου δεν ήταν αρκετή η ληξιαρχική πράξη γάμου και το πιστοποιητικό οικογενειακής κατάστασης. Απαραίτητο στοιχείο της ύπαρξης και απόδειξης των δύο γονιών ήταν τα δελτία αστυνομικής ταυτότητας. Για την έκδοση τους θα υπήρχε καθυστέρηση, ως ότου έρθουν στο αστυνομική τμήμα της Χαλάστρας από το δήμο Ξάνθης τα πρωτότυπα πιστοποιητικά γέννησης των γονιών που απαιτούνται για το δελτίο (για την αστυνομία δεν θεωρούνται έγκυρα τα έγγραφα μέσω φαξ διατύπωσε ο διοικητής του αστυνομικού τμήματος).

Δυστυχώς ελλείπει αναγραφής κάποιων στοιχείων στο πιστοποιητικό γέννησης το «πατέρα, αρνείται η αστυνομία την έκδοση δελτίου ταυτότητας γι' αυτόν, προβαίνει όμως στην έκδοση για τη μητέρα. Με συγκεντρωμένα όλα τα απαραίτητα έγγραφα σύμφωνα με τις απαιτήσεις των υπηρεσιών του νοσοκομείου θα περίμενε κανείς πως δεν θα υπήρχε κάποιο κώλυμα πλέον στην παραλαβή του παιδιού. Οι υπηρεσίες του νοσοκομείου προβάλλουν το επιχείρημα πως στην περίπτωση των Ρομά θα πρέπει να υπογράψει τα σχετικά έγγραφα και ο πατέρας, ως αρχηγός της

οικογένειας. Για αυτές δεν υφίσταται η ισότητα των δυο φύλων και ότι η μητέρα δεν μπορεί να εκπροσωπεί την οικογένεια. Σε κάθε δε ευκαιρία οι υπάλληλοι επαναλαμβάνουν τις επιφυλάξεις τους και τις ρατσιστικές αντιλήψεις απέναντι στους Ρομά «Αυτοί πουλάνε τα παιδιά τους» και προς τη μητέρα «Τι θέλει και γεννά τόσα παιδιά για να τάχει στο δρόμο;».

Για να πάρει η μητέρα το νεογέννητο παιδί υποχρεώνεται να συμπληρώσει υπεύθυνη δήλωση στην οποία δηλώνει ότι είναι παντρεμένη με το σύζυγο της Ραμαδάν, που δεν έχει ταυτότητα. Η επιφυλακτικότητα και ο ρατσισμός των υπηρεσιών δεν σταματά στο σημείο αυτό, αλλά συνεχίζεται, όταν η διευθύντρια διαπιστώνει ότι η Νεζιέ είναι αναλφάβητη. Αναγκάζει τον γράφοντα να συνυπογράψει τη δήλωση της μητέρας ως δάσκαλος των παιδιών της οικογένειας επιβεβαιώνοντας τον αναλφαβητισμό της, διαφορετικά δεν θα της δινόταν και πάλι το εξιτήριο για το νεογέννητο.

Είκοσι μέρες μετά τη γέννηση το βρέφος παραλαμβάνεται από τους γονείς οι οποίοι σε καθημερινή βάση βρισκόταν στο νοσοκομείο, ενώ για τα άλλα τρία νήπια της οικογένειας φροντίζουν στην παράγκα η δεκάχρονη κόρη τους η Κιμπαριέ και για να έχουν έστω τα ελάχιστα της διατροφής, φροντίζει ο 14χρονος γιος Ακάν κουβαλώντας λιπάσματα.

Τα δύο παιδιά φοιτούσαν στο 2ο Δημ. Σχολείο Χαλάστρας. Τα προβλήματα όμως που αντιμετώπισε η οικογένεια στο νοσοκομείο μετά τη γέννηση του νέου μέλους αναγκάζουν τα παιδιά να διακόψουν τη φοίτηση τους.

Η γραφειοκρατική συμπεριφορά των υπηρεσιών, οι οποίες εξάντλησαν όλα τα περιθώρια της ρατσιστικής τυπικότητας στην περίπτωση της γέννησης ενός παιδιού Ρομά και η ρατσιστική αντιμετώπιση από φορείς και πρόσωπα του νοσοκομείου αποτέλεσαν θέμα πολύωρης συζήτησης στο σχολείο με τα παιδιά Ρομά της τάξης υποδοχής. Άλλωστε τα προβλήματα που βίωσε η οικογένεια του Ραμαδάν και της Νεζιέ τα γνώριζαν όλοι και όλες στον καταυλισμό.

Αυτά τα γεγονότα εκτός από παραγωγικό θέμα συζήτησης και μαθήματος (Freire 1977) αποτέλεσαν αφορμή τακτοποίησης γραφειοκρατικών υποθέσεων με δήμους και ληξιαρχεία καθώς και έναρξη διαδικασίας έκδοσης ταυτοτήτων για τα αγόρια και τα κορίτσια του καταυλισμού, που πληρούσαν τις προϋποθέσεις ηλικίας.

Το κείμενο που βγάλαμε στην τάξη υποδοχής είχε ως αντικείμενο το πρόβλημα της οικογένειας του Ραμαδάν και την ανάδειξη ενός προβλήματος μαθητή της τάξης, που απαιτούσε άμεση παρέμβαση. Όλοι και όλες χρειάζονται δελτίο ταυτότητας.

Ο Ραμαδάν δεν έχει ταυτότητα και δεν μπορούσε να πάρει το νεογέννητο παιδί από το νοσοκομείο. Για να βγάλει ταυτότητα πρέπει να είναι γραμμένος στο δημαρχείο. Ο συμμαθητής μας ο Σενέρ δεν είναι γραμμένος πουθενά, δεν μπορεί να βγάλει βιβλιάριο ασθένειας και ταυτότητα.

2η περίπτωση (μη φαρμακευτική κάλυψη των Ρομά)

Οι μη υγιεινές συνθήκες διαβίωσης στον καταυλισμό σε συνδυασμό με τη μη πρόσβαση στις υγειονομικές υπηρεσίες και κυρίως της ασφάλισης καθιστά τη ζωή των Ρομά επισφαλής.

Ως το 1997 όλες οι οικογένειες Ρομά του καταυλισμού της Χαλάστρας ήταν ασφαλισμένες στον Ο.Γ.Α. Από 1.1.1998 αλλάζει το νομοθετικό πλαίσιο λειτουργίας του Ο.Γ.Α. Ενώ ως τότε κάλυπτε ιατροφαρμακευτικά κάθε ανασφάλιστο/η, το νέο νομοθετικό πλαίσιο ορίζει πως για να θεωρείται κάποια οικογένεια ασφαλισμένη σ' αυτόν τον οργανισμό θα πρέπει να παρουσιάζει κάθε χρόνο τιμολόγια πώλησης αγροτικών προϊόντων (Νόμος 2458/1997).

Οι Ρομά της Χαλάστρας άκληροι αγρεργάτες και όχι παραγωγοί βρίσκονται ακάλυπτοι ιατροφαρμακευτικά. Οι γιατροί του κέντρου υγείας δέχονται και εξετάζουν δωρεάν τους ασθενείς Ρομά, αυτοί όμως αναγκάζονται να αγοράζουν έναντι μεγάλου αντιτίμου τα φάρμακα, επιδεινώνοντας έτσι την ήδη άθλια οικονομική τους κατάσταση ή δεν ακολουθούν καμία φαρμακευτική αγωγή μιας και δεν έχουν την οικονομική δυνατότητα να αγοράζουν.

Ξεκινάμε με τους Ρομά του καταυλισμού τη συγκέντρωση των απαιτούμενων δικαιολογητικών για την έκδοση βιβλιαρίων απορίας από την Πρόνοια προκειμένου να καλυφθούν οι ιατροφαρμακευτικές τους ανάγκες. Διαδικασία επίπονη και πολύμηνη μιας και οι απαιτήσεις δικαιολογητικών από τις υπηρεσίες της Πρόνοιας προϋπέθεταν την ύπαρξη πιστοποιητικών, που αυτό σημαίνει καταγραφή των οικογενειών στα δημοτολόγια ή την αναγνώριση γάμων στα ληξιαρχεία των δήμων. Προϋπόθεση που δεν πληρούν πολλές οικογένειες Ρομά λόγω του ότι πολλοί γονείς είχαν παντρευτεί σε μικρή ηλικία και ως ανήλικοι δεν μπορούσαν να ανοίξουν οικογενειακές μερίδες στα δημοτολόγια ή οι ίδιοι περίμεναν να ενηλικιωθούν προκειμένου να αναγνωριστεί ο γάμος. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα πολλά παιδιά να είναι καταγεγραμμένα στις οικογενειακές μερίδες των παππούδων από μητέρα ως εξώγαμα.

Μετά από ένα εξάμηνο καταφέρνουμε την έκδοση βιβλιαρίων Πρόνοιας για τις περισσότερες οικογένειες του καταυλισμού. Το πρόβλημα όμως της ιατροφαρμακευτικής κάλυψης δεν λύθηκε μιας και τα φάρμακα με τη νέα δεδομένη κατάσταση παραχωρούνται δωρεάν αλλά μόνο από το φαρμακείο του νοσοκομείου στο οποίο υπάγεται το κέντρο υγείας, όπου εξετάστηκε ο/η ασθενής και στην περίπτωση των Ρομά της Χαλάστρας όταν αρρωσταίνουν για φάρμακα πρέπει να αποταθούν στο νοσοκομείο Α.Χ.Ε.Π.Α,

Έτσι για τις οικογένειες των Ρομά αυτό σημαίνει ότι ο πατέρας ή κάποιο ενήλικο μέλος της για οποιοδήποτε φάρμακο που απαιτείται για κάποιον(α) ασθενή πρέπει να κάνει χιλιόμετρα. Και αν το προτεινόμενο φάρμακο δεν υπάρχει στο προαναφερόμενο νοσοκομείο πρέπει να συμπληρωθεί ειδικό έντυπο και ο ενδιαφερόμενος παραπέμπεται για την παραλαβή του συγκεκριμένου φαρμάκου σε φαρμακείο άλλου νοσοκομείου κ.ο.κ. Όλοι όμως οι Ρομά του καταυλισμού είναι αναλφάβητοι και σ' αυτή την περίπτωση πολλές φορές επιστρέφουν στον καταυλισμό χωρίς τα απαιτούμενα φάρμακα.

Αξίζει να σημειωθεί η στάση των πλέον υπεύθυνων φορέων της νομαρχίας, όταν τους θέσαμε το πρόβλημα. «Δάσκαλε τους ξέρω καλά τους γύφτους, έχω εξετάσει πολλούς (είναι γιατρός) συνήθως όταν αρρωσταίνουν, αρρωσταίνουν πολλοί μαζί. Ένας από αυτούς ας έρχεται να παίρνει τα φάρμακα ».

Εύκολα γίνεται κατανοητό τι σημαίνει αυτή η στάση των υπεύθυνων προσώπων και πόσους κινδύνους εγκυμονεί για τη ζωή κάποιων συνανθρώπων μας όταν αυτός ο «ένας», που διανέμει τα φάρμακα, είναι σίγουρα αναλφάβητος.

Έτσι πολλοί Ρομά μένουν χωρίς φαρμακευτική υποστήριξη μιας και οποιαδήποτε μετακίνηση προς τα κεντρικά νοσοκομεία θα σημαίνει και απώλεια ενός μεροκάματου, βασικού για την επιβίωση όλης της οικογένειας, και συν τις άλλους είναι αμφίβολο οι θα επιτευχθεί ο στόχος από μία τέτοια μετακίνηση.

Στο σχολείο προσπαθούμε για όσες περιπτώσεις μπορούμε να αναλαμβάνουμε η διεκπεραίωση των φαρμάκων μαζί με τους Ρομά ή σε συνεννόηση αυτούς τους.

Αποτέλεσμα όλων των παραπάνω είναι ότι μία απλή γρίπη ενός παιδιού μη Ρομά που θα απαιτούσε τρεις ή τέσσερις μέρες για ίαση με φαρμακευτική υποστήριξη, στην περίπτωση των παιδιών Ρομά οι μέρες υπολογίζονται στο πενταπλάσιο και αν σ' αυτές συνυπολογιστούν οι πολλές υποτροπές που μπορεί να παρουσιαστούν σε μία απλή αρρώστια λόγω των συνθηκών διαβίωσης, τότε γίνεται ακόμη πιο κατανοητό γιατί απουσιάζουν τα παιδιά Ρομά πολλές μέρες από το σχολείο.

Αν στις παραπάνω μέρες απουσίας συνυπολογιστούν και οι μέρες εκείνες που πιθανόν θα αρρωστήσει ο πατέρας ή η μητέρα, οπότε τα μεγαλύτερα παιδιά αναγκάζονται να μείνουν στην παράγκα, για να φροντίσουν τα μικρότερα παιδιά της οικογένειας τότε οι μέρες απουσίας από το σχολείο διπλασιάζονται ή τριπλασιάζονται. Εδώ πρέπει να αναφερθούν και οι περιπτώσεις χρόνιων παθήσεων κάποιων μελών οικογενειών, οπότε η απουσία των παιδιών από το σχολείο είναι μεγαλύτερη μιας και πρέπει να δουλεύουν και αυτά προκειμένου να ενισχυθεί η οικογένεια οικονομικά για να αντεπεξέλθει στις φαρμακευτικές απαιτήσεις της ασθενείας.

Πολλά από τα παραπάνω προβλήματα αποτέλεσαν παραγωγικά θέματα αλφαριθμητικού τα οποία αποκωδικοποιήθηκαν σε όλες τους τις διαστάσεις από τα ίδια τα παιδιά της τάξης και δύο φορές αποτέλεσαν αντικείμενο συζητήσεων σε συσκέψεις στο δήμο Χαλάστρας που τέθηκαν ως θέμα από τα ίδια τα παιδιά.

Στην τάξη «εξετάστηκαν»-διερευνήθηκαν ως δικαιώματα του ανθρώπου και συνεπώς του κάθε παιδιού στην υγεία και στην ασφάλιση. Δικαιώματα που όπως φαίνεται καταπατούνται βάνουσα από τους θεσμούς της πολιτείας με αποτέλεσμα να οδηγούνται αυτά τα παιδιά εκτός σχολείου.

Ενδεικτικά αναφέρονται δύο κείμενα από τα παιδιά τη τάξης υποδοχής για το θέμα της μη ιατροφαρμακευτικής κάλυψης.

A. Γρίπη στο μαχαλά

Στο μαχαλά αρρώστησαν πολλά παιδιά από γρίπη και δεν έρχονται στο σχολείο. Πήγαν στο κέντρο υγείας και ο γιατρός είπε να τρώνε πορτοκάλια. Τα πορτοκάλια έχουν πολλές βιταμίνες και κάνουν καλό στον άρρωστο.

B. Τα βιβλιάρια ασθενείας

Τα βιβλιάρια Ο.Γ.Α. δεν σφραγίζονται και δεν μπορούμε να πάμε στο γιατρό. Όλοι στο μαχαλά βγάζουμε βιβλιάρια από την πρόνοια.

Αντί επιλόγου και συμπερασμάτων

Οι περιπτώσεις που παρουσιάστηκαν είναι προφανώς ελάχιστες και μόνο ενδεικτικές μπροστά σ' αυτές που βιώνουν καθημερινά οι ίδιοι οι Ρομά σε συνθήκες ανέχειας, φτώχειας και κοινωνικού αποκλεισμού. Αυτές όμως οι περιπτώσεις φαίνεται ότι είναι ικανές να δείξουν τον τρόπο με τον οποίο οι συγκεκριμένοι μηχανισμοί οδηγούν τα παιδιά Ρομά εκτός σχολείου.

Τόσο οι προαναφερόμενοι θεσμικοί μηχανισμοί όσο και άλλα, που δεν μπορούν να παρουσιαστούν στα πλαίσια της παρούσας εργασίας παρεμποδίζουν αυτά τα παιδιά από την απορρόφηση του δημόσιου και κοινωνικού πλούτου της εκπαίδευσης.

Συνεπώς η ένταξη των παιδιών αυτών στο σχολείο μπορεί να πραγματοποιείται καθημερινά ως αποτέλεσμα εφαρμογής διαφορετικών στρατηγικών από το σχολείο, μιας και η κάθε κατάσταση είναι διαφορετική από τις άλλες. Με άλλα λόγια οι μηχανισμοί παρεμπόδισης να αναγνωρίζονται στην κάθε περίπτωση, να κρίνονται και να διερευνώνται ως προς τις επιπτώσεις τους στα διάφορα στάδια της εκπαιδευτικής διαδικασίας; και να αναδεικνύονται κάθε φορά ως πολιτικά προβλήματα, που αυτό σημαίνει απαίτηση για άμεση πολιτική παρέμβαση προκειμένου να αίρονται κάθε φορά που παρουσιάζονται.

Βιβλιογραφία

Εγκύκλιοι ΥΠ.Ε.Π.Θ. Φ4/ 350 /Γ 1 /1028 / 22-8-1995 στην οποία το ΥΠ.Ε.Π.Θ. συστήνει τους Προϊσταμένους, σχολικούς συμβούλους, δ/ντες και δ/νση να βρουν τους γονείς Κοπιά και να τους πείσουν να οδηγήσουν τα παιδιά του; στο σχολείο. Για το ίδιο θέμα και στην εγκύκλιο Π/694/1.9.1999. του ΥΠ.Ε.Π.Θ.

Freire P. (1977). Πολιτιστική δράση για την κατάκτηση της ελευθερίας, (μτφρ. Μπαλής). Εκδ. Καστανιώτη.

Νόμος 2458/1997 Αναφέρεται στη λειτουργία του ΟΓΑ ως οργανισμού αυτασφαλίσεως αγροτών.

Τρέσσου, Ε. (1999). Αποκλεισμός ειδικών ομάδων από την εκπαίδευση και μέσω της εκπαίδευσης. Ποιες ομάδες κινδυνεύουν περισσότερο. Στο Ανθρώπινη αξιοπρέπεια και κοινωνικός αποκλεισμός, εκπαιδευτική πολιτική στην Ευρώπη. Εταιρεία πολιτικού προβληματισμού Νίκος Πουλατζάς. Ελληνικά Γράμματα.

Τσιάκαλος, Γ. (1998). Κοινωνικός αποκλεισμός: Ορισμοί, πλαίσιο και σημασία. Στο Κασιμάτη Κ. (επιμ. Κ Κοινωνικός, αποκλεισμός η ελληνική εμπειρία. Αθήνα: ΚΕΚΜΟΚΟΠ, Gutenberg

Τσιάκαλος Γ. (2000). Οδηγός αντιρατσιστικής εκπαίδευσης. Ελληνικά Γράμματα.

***Χατζηνικολάου Άγγελος:** Γεννήθηκε στη Μεσολακκιά Σερρών το 1960. Από το 1984 υπηρετεί σε σχολεία της Π.Ε. Τα τελευταία δέκα χρόνια ασχολείται με την εκπαίδευση και ένταξη σε αυτήν παιδιών Ρομά της Θεσσαλονίκης.